

Зорана З. БУШИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ФУНКЦИЈА СТИЛСКЕ ПРЕРЕГИСТРАЦИЈЕ У ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКОЈ АНАЛИЗИ РОМАНА ЗМАЈЕВИ ОД ПАПИРА МИРЕ ОТАШЕВИЋ**

Апстракт: Предмет рада представља језичко-стилска анализа функционалне вредности стилске пререгистрације у роману *Змајеви од папира* Мире Оташевић (2008). Циљ истраживања јесте указати на утицај поступка стилске пререгистрације у творењу хибридне жанровске форме у којој техником књижевног колажа настаје документарно-фикционални роман. Ефекти и последице пререгистрације у делу сагледавају се кроз прилагођавање некњижевних функционалних стилова, подстилова и жанрова естетској функцији књижевноуметничког текста, али и кроз утицај интертекстуалности. Применом критеријума интегралне стилистике у раду се осветљава функционална вредност поливалентне структуре романа, где *хибридизација језика књижевности* има стилогену вредност оживљавајући и одржавајући културу сећања.

Кључне речи: Мира Оташевић, *Змајеви од папира*, српска књижевност, интегрална стилистика, стилска пререгистрација.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Мира Оташевић је савремени српски драматург, писац, теоретичар књижевности и позоришта. Објавила је књигу жанровски различитих есеја *Својни судови* (1980) и романе *Мајамал* (1994), *Ничеова сестра* (1999), *Бекети и јасноће* (2005), *Змајеви од папира* (2008), *Зоја* (2012), *Горјоне* (2018). Роман *Змајеви од папира* Мире Оташевић објављен је 2008. године у Београду у издању Геопоетике, а настао је по мотивима биографије архитекте Селмана Селманагића. Мира Оташевић на почетку романа наводи преглед важних биографских јединица из живота утицајног, а мало познатог архитекте из Босне и Херцеговине, што представља оквир око кога се техником књижевног колажа кроји прича о положају појединца, генерације и утицаја током и након Другог светског рата. Селман Селманагић је од столарског занатлије постао, једини са ових простора, дипломац утицајне државне школе за архитектуру *Баухаус* у Десауу, био је члан Комунистичке партије Немачке, а од 1945. године одговоран за обнову Берлина и градитељ стадиона *Свејске младости* (*Valter Ulbriht*), био је универзитетски професор у Источном Берлину и гостујући

* Истраживач сарадник, supiczorana1194@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

професор у Грацу, Љубљани, Загребу и Будимпешти (7)¹. На основу биографског оквира Мира Оташевић ствара роман у коме се судбина протагонисте метафорично прелива на судбину човечанства у датом времену, обухватајући и завичајни простор и простор домовине.

Предмет истраживања чиниће језичко-стилска анализа романа применом критеријума интегралне стилистике², у коме се научни функционални стил и документарна проза прилагођавају уметничкој вредности романа поступком стилске пререгистрације и усложњавају структуру књижевноуметничког текста. Помоћу макростилистичке анализе стилске пререгистрације у делу, осветљава се утицај функционалног раслојавања језика где долази до хибридног споја књижевноуметничког и научног функционалног стила, те стога циљ рада јесте анализа структуре књижевног текста кроз међуоднос функционалних стилова, језичких јединица и поступака што поткрепује следеће теоријско утемељење:

Поступак пререгистрације подразумејева прилагођавање функција некњижевних функционалних стилова (научног, разговорног, административног, публицистичког) и/или његових подстилова и жанрова уметничкој и естетској функцији књижевног дјела. Преузети некњижевни елементи у књижевноуметничком тексту добијају нове карактеристике проширујући његов семантички и стилистички потенцијал (Ковачевић 2019: 169).

У складу са наведеним, истраживање има за циљ да укаже на важност стилске пререгистрације у роману као стилистичке категорије, где се таквом техником остварује облик књижевног колажа и стилогена вредност фрагментарности и хибридности текста. Поливалентност жанра се остварује мајсторски уобличеним прозним стилем где се након читања можемо запитати да ли је ово роман, есеј, дневник или (моно)драма. Уз анализу функционалности стилског раслојавања, које доприноси хибридној жанровској форми, циљ је оправдати Бахтиново значење термина *хибридна конструкција* – *исказ који по својим драматичким и композиционим обележјима припада једном јоворнику, али у којем су стварно помешана два исказа, два јоворна манира, два стила* (Бахтин 1989: 63) и с разлогом разумети и применити термин *белетризација*³ у роману Мира Оташевић и повод за употребу некњижевних елемената у књижевноуметничком тексту.

У теоријско-методолошким утемељењима, а у складу са предметом истраживања – романом *Змајеви* *ог њаишра*, важно је поменути и значај цитатности у функционално-естетској вредности стилске пререгистрације. Цитати пренети и прилагођени књижевноуметничком тексту *јубе своју њримарну функцију* и постају

1 Број у загради иза примера означава број странице романа *Змајеви* *ог њаишра* на којој се цитира текст налази. У питању је издање: Оташевић 2008: Мира Оташевић. *Змајеви од папира*. Београд: Георетика.

2 О методама интегралне стилистике в. у: Ковачевић 2019: Милош Ковачевић. *Стилске доминанте српских њрозних њисаца*. Андрићград: Андрићев институт.

3 Белетризација је пререгистрација функционалних стилова, подстилова, жанрова или њихових елемената – „покњижевање“, али подразумева и процесе и разлоге употребе некњижевноуметничких стилова и жанрова у књижевноуметничке сврхе (Ковачевић 2019: 115, 195).

стилистички важан облик у књижевноуметничком тексту, што ће изразита интертекстуалност у роману *Змајеви од папира* оправдати, а у складу са теоријским основама које истичу да *сцилска функција има важну улогу у процесу сцилске пререјистирације књижевноуметничких њекстива* (Ковачевић 2019: 186). Интертекстуалност, поливалентност жанра, утицај некњижевних чинилаца у књижевноуметничком тексту и интермедјалне приповедне стратегије доприносе стварању документарно-фикционалне прозе, чиме се подстиче и одржава култура сећања.

2. ПОСТУПЦИ СЦИЛСКЕ ПРЕРЕГИСТРАЦИЈЕ У РОМАНУ ЗМАЈЕВИ ОД ПАПИРА

Уплив, наизглед, драмских техника и мотива у садржај романа представља појаву која првобитно доприноси фрагментарности текста и жанровској поливалентности у роману *Змајеви од папира* Мире Оташевић. Критеријумом *сцилска функција избора* ауторка на почетку бележи кратак садржај биографских података, а који ће се у анализи тумачити као *редукована дидакалика*⁴, којом Мира Оташевић идентификује приповедача и упућивачки усмерава на његове важне животне догађаје. Ауторски коментар који провејава из изабраних биографских података о Селману Селмангићу чини такозвани увод у животну драму протагонисте, где уместо пописа лица, постоји попис смерница као путоказа кроз читање, што упућује на (моно)драмско кројење радње. Роман је подељен на слике по просторним и временским одредницама, после епилога следи *завеса*. Цикличност композиције се огледа и у радњи која је обележена одредбом места и времена: *Нерминина соба* (*Сребреница – Сарајево, 1912*), а завршава се истим поступком: *Контролна соба* (*Источни Берлин осамдесетих*) – *Завеса*, док се између почетне и завршне слике налазе просторно-временска обележја која се могу разумети као смењивање сцена у драми, инкорпорирани у форму романа: *Ханина соба* (*Десау, Берлин 1929*) – *Соба Лени Рифенштал* (*Берлин, Појсдам, 1938*) – *Сиадион* (*Берлин, Минхен, Источни Берлин, 1941*) – *Ејило* (*Сребреница, Нова Касаба, 11. јул 1995*). Колико драма може потказивати живот, потврђује да је између драме на сцени и драме у животу једина разлика *завеса* и одраз, што антиметабола у следећем цитату приказује: *Знајући добро да јасно јалјно није јлеоназам у оваквој врсти размене, Фолкмар је јосјавио завесу између слике времена и Времена слике* (125), где се питање књижевне истине прожима са историјско-документарном основом романа. Додатно, подаци о истргнутим страницама са последњег флопи-диска откривају Ханине неиспуњене жеље да добије барем половину *улоја* из приповедачеве бележнице – *На јридесет четвртој страници истјинујој из Ханине бележнице јише: Не верујем у љубав на јрви јојлед! Ијак, јиа жудња... Желим барем јоловину улоја из 'Мале антилојје архјшекјуре'* (121). Привидне улоге, сцене, завеса, редукована дидакалика стварају и привидност драмске радње и истине у роману *Змајеви од папира*, потказујући живот.

4 Термин *редукована* користи се у називу као уметнути зависни члан именичке синтагме, јер се и поступак о коме је реч посматра метафорично кроз комуникативну функцију у тексту који није драмски.

Наведени крај романа, неминовно, упућује на колажну технику где документарна форма бележнице постаје основ фикционалности компоноване техникама драмског рода. Стога, проблемско питање жанра остаје отворено, док истовремено потпада под широку област функционалне стилстике, која говори *о жанру као најнижем функционално-стилском појму* (Ковачевић 2021: 201), а где се можемо запитати да ли је ово роман, (моно)драма или дневник.

На драмске елементе надовезују се и прожимају документарна сведочанства приказана кроз дневничке записе, писма и есејизацију доспелу из научног функционалног стила. Мира Оташевић желећи да прикаже животни пут протагонисте кроз један временско-просторни след, складно користи све елементе документарне прозе и творивши фрагментарни роман техником књижевног колажа, непосредно доказује значај стилске пререгистрације у делу. Дневнички записи и писма која су послата, похрањена и уништена, у роману су издвојена белинама и графички удаљена од основног тока радње. Графостилистичка анализа⁵ документарних и научних делова у роману указује да научни функционални стил у тексту дејствује као издвојена графичка целина, а ипак хомогено тематски припада основном току радње прилагођавајући му се и чинећи текст експресивно јединственим. Дневнички записи у облику писама су посебно значајни у односу приповедача Селмана и његове сестре Нермине, јер је то једини начин остваривања њихове комуникације од тренутка када Селман одлази из завичаја у Берлин. Писма носе особине разговорног функционалног стила који се преплиће са књижевноуметничким, јер су, пре свега, информативног карактера, али са естетском вредношћу, на шта упућују и изабрана стилска изражајна средства и технике – палилошко интензивирање, понављања квантификатора, естетска функција турцизама, метафора, фигуре хармоничног противуречја. Дијалог између брата и сестре преко писама подсећа на информативни монолог без одговора, док и приповедање у целости личи на дневнички / биографски запис протагонисте са функционалним прилагођавањем некњижевних елемената:

Брацо мој, сећаш ли се материне тајанствене шкрињице? Недавно сам је отворила и све сазнала! [...] Пођи и ти брацо у Америку, сад кад си свој човек! Обогатиш ли се ја ћу у медресу, на науке, а не да скончам као мати увек велика трбуха а гладна (17).

Мила сестрице, нисам стигао до Америке, остајем овде где неки уче да граде куће а неки дивне ствари које у њих треба сместити. Најлепшу ћу саградити теби, а онда ћу те дати за Пашу! [...] Од великог учитеља Мајера (то му је име) добијам књиге од којих ти стаје памет. У њима, у тим књигама пише да смо сви једнаки, и богати и сиромашни... Међу писцима, посебно је важан Карл Маркс. Више од свега волео бих да сам могао да будем његов ученик! Није случајно што је песница одувек била симбол борбе радника! П.С. Иначе, живот је овде лудо, лудо забаван (23).

Мила сестрице, нанина смрт, бисмилах, и нека виша правичност. Ако Куран, већ у првих седам ајета, позива на љубав и братство међу људима, ја сам на правом путу (49).

5 Више о графостилистици в. Vuković (2000).

Документарни карактер имају и бележнице које Селман и Хана, жена у коју је заљубљен, размењују, а које у себи садрже важне елементе књижевноуметничког и научног функционалног стила. Бележница Селмана Селамангића – *Мала анѓолоѓија архѓиѓекѓиуре*, приказана је графички издвојеним бројевима и по целинама, као и Ханини одговори на њу. Иако се наизглед чини да су издвојени делови текста независни и да имају само информативну вредност преко писменог медија карактеристичног за научни функционални стил⁶, они заправо садрже важан наставак главне теме и питање где нестаје *архѓиѓекѓиура ѓакла* и шта она представља. Говорећи у бележници о значају архитектуре и градитељства уопште, али са историјским утемељењима, наговештавају се и последице ужаса Другог светског рата. Иако бележница има документарну вредност и припада научном функционалном стилу и научно-популарном подстилу, поступком стилске пререгистрације Мира Оташевић успева успешно да повинује некњижевни текст уметничкој функцији књижевности, који потом добија естетску вредност у роману, што Ханин одговор на пету тачку бележнице потврђује:

5. Вилу Кноцф, Октава Манса, чини простор ограничен правим линијама и правим угловима у свим детаљима. Унутрашњост се састоји од кутијастих просторија, дугачких ходника и асиметрично постављених пролаза. Асоцијација на лавиринтске просторије од тебе чини чудесну, затајну Аријадну (54).

5. Човек мора престати да покорно прихвата своју средину, као пас своју кућицу, као коњ свој бокс, као крава своју стају (56).

Ханина бележница *Моћни чаробњак* остаје забележена само кроз приповедачев поглед и окарактерисана као скица о револуцији, *ѓеорији расе*, *Рахели Фарнхајен* (58), док употреба метонимије – *Својим милосрдним крилом, Моћни чаробњак, о коме надахнуѓо ѓише, намах је заусѓавио исѓорију* (58), упућује и на будућа збивања – пропаст западног света, расну идеологију и крај западног човека. Свежањ писама које приповедач није послао сестри Нермини, заједно са бележницом која се сада зове *Мала анѓолоѓија архѓиѓекѓиуре, ѓораженоѓ*, представља потпуни суноврат и горчину наталожену у човеку, помешану са *ѓуѓом, коју ће Нермина добро разумети* (65), а одсликава приповедачеву несрећу, тугу због расанка од Хане, ратних збивања, затварања *Баухауса*, несигурне будућности. Документарна вредност писама и бележнице повиновани су уметничкој функцији дела, усложњавајући његову структуру поступком пререгистрације и високим степеном белетризације туђег говора, што потврђује и податак да последње Нермино писмо није интегрисано у текст као претходна, већ је садржано у казивању приповедача и структурно-семантички представља пререгистрацију дневничког рукописа, који постаје *ауѓиором ѓиосредовани ѓуђи ѓовор* (Ковачевић 2019: 170):

Из Нерминог последњег писма сазнајем да је кућа настала заједно са смрћу оца и мајке, једног за другим, једно уз друго, тихо, баш као што су и живели. Изгубивши у дугом ходу сву снагу очајавања нисам успео да јој одговорим (99).

6 Више о функционалним стилевима в. Тошковић (2002).

Посебно изражено присуство научно-популарног подстила јавља се у ортографски издвојеним деловима романа, где се наизглед прекида основни ток радње. Међутим, *појачана ујоштреба експресивних средстава и емоционалности у научно-популарном подстилу* (Тошовић 2002: 267) као и интертекстуалност, доприносе ефекту стилске пререгистрације у роману *Змајеви од њаира*. Ортографски издвојеним деловима текста остварује се ефекат изневереног очекивања, што ће доказати и присутност великог броја стилских фигура изневереног очекивања и хармоничног противуречја. *Умешнуши* делови постају пригодни наставак основне приче причане у првом лицу и експресивно утемељење важних мотива. Такав образац се посебно запажа у истицању једног од главних мотива романа – ципела (сандала). Мотив ципела присутан је од самог почетка када оне стоје на трему породичне куће и антиципирају неповратни одлазак приповедачев и јављају се у свим сегментима текста и на местима која имају изразиту функционалну вредност:

На трему, уредно поређане ципеле. Једне су сјајне, сасвим нове. Увлачим стопала, наизглед ништа не померајући. Отићи ћу одавде врло брзо и стојим непокретан. Немир и стрепња шире ми се грудима. Хоћу ли их поново видети?! (14)

Ципеле, два броја веће, путују уместо мене, главе на све моје молитве да се врате на трем, на почасно место које им тако новим и сјајним нуди међу оним похабаним (15).

Научни извори, који имају документарну вредност и објашњавају мотив ципела у роману *Змајеви од њаира*, ортографски су издвојени у тексту, имају интертекстуални значај и представљају први степен белетризације. Уплив научног у књижевноуметничко чини да се поменуте секвенце складно укључују у основну тему романа поступком стилске пререгистрације. Ортографски издвојени делови се удаљавају од своје примарне функције (документарне, научне) и интегришу у књижевноуметнички текст, дајући му експресивну вредност поступком *ауторске дигаскалије*.⁷ *Оне, те ципеле, складиштиле су надања и невиних лажних нашеј разумној бића* (18). Ауторско промишљање исказано кроз интертекстуалну слику о симболици сандале као *умешку између њла и њешка и жива њела*; значењу и важности одложених сандала са реминисценцијом на Мојсија и запажањем да скинути сандалу код Јевреја значи потврдити договор; у исламу улазак у кућу домаћина бос значи не потраживати ништа; у езотеријском смислу сандале су трагови у видљивом свету и наследству тела бесмртника, средство којим се крећу небом (64) и приповедачев закључак – *Немам сандале* (64), представља *фрајменшарни ујравни њовор* (Ковачевић 2019: 178), где су делови цитата привидно недељиви са ауторским (неуправним) говором и тиме се остварује јединственост текста – *најелеменшарнији њиј хибридне конструиције, као минималне комјоненције хибридној језика* (Ковачевић 2019: 203). Приповедач недуго пре тога казује о тренутку безумља

7 *Ауторска дигаскалија (конференца)* чини ауторску компоненту као пратилачки текст аутора уз туђи пренесени говор и њена основна функција је комуникативна са циљем да идентификује говорника пренесеног туђег говора (Ковачевић 2019: 197).

када остаје без Хане, одлази и метофирчно гротло вулкана избацује једну сандалу са његове ноге. Већ на следећој страни видимо да он уопште нема сандале – он ништа не приказује ништа има крила за небо.

Проблем разумевања књижевне истине⁸ у роману *Змајеви од њаира* сагледава се кроз анализу интертекстуалних елемената и њиховим значењем у књижевноуметничком тексту посредством стилске пререјисирације. Уметничка функција цитата тумачи се кроз контекст књижевноуметничког дела те интертекстуалност представља незаобилазан поступак у стилској пререјисирацији. Елементарни тип *хибридне конструкције*⁹ језика настаје у дијалогу научног и књижевноуметничког функционалног стила. Ортографски издвојена целина и маркирани цитат који говори о ципелама као симболу слободе (према Жак Деридо, *Ресјаурација истине о величини (ципела)*), уобличава једну од основних тема романа – питање слободе и њене могућности. Питање слободе након затварања *Баухауса*, питање људске слободе, индивидуалне слободе остаје без одговора, док ауторски коментар на крају цитата потврђује сагласје ауторског и управног говора и визуелно и тематско јединство текста:

„Напуштене ципеле више се не односе стриктно према субјекту који их носи. Оне постају анонимне, растерећена, празна подлога одсутног субјекта чије име запоседа отворену форму. Та форма заправо никад није потпуно отворена. Она чува један облик, облик стопала“ [...]

Обућа је знак слободе. У Риму су робови ходали боси (86).

Јединство ауторског и управног говора које се остварује *фрагментарним њавним њвором* појављује се у реминисценцији на рад Јакоба Бемеа – немачког филозофа, обућара и мистичара, са комуникативном улогом, где глас приповедача под окриљем научне утемељености антиципира неслућену пропаст цивилизације, а експресивност израза и избор стилских изражајних средстава потврђују:

Прагматизам ципеле обележен је, дакле, њиховим респективним последицама, идеја, критиком тог практичног ума, царством апсолутне слободе. Стога је презир учених савременика упућен Јакобу Бемеу као „антихришћанском ципелару“ последица немерљиве игноранције (18).

Злокобност ципела, као метафоричног приказа страдања и нестајања, у роману Мире Оташевић остварена је ортографски издвојеним и уметнутим интертекстуалним делом који у напомени упућује на роман Дона ДеЛила, *Подземље*, а представља тематско јединство са основном радњом, али без удела ауторског неуправног говора, већ дословно репродукованим цитатом који је ортографски маркиран наводницима:

8 Милош Ковачевић у својој књизи наводи да стилска пререјисирација намеће проблем разумевања књижевне истине и колико књижевна истина може изневерити живојину истину (Ковачевић 2019: 188), што се у роману *Змајеви од њаира* експлицитно намеће као проблемско питање услед улива научног, документарног, дневничког у књижевноуметничко.

9 Више о *хибридизацији језика књижевности* в. Ковачевић (2019).

„Можда му је та ципела деловала злокобно због тога што је била лева ципела, на левој ноzi, а реч злокобан подразумева је нешто управо тако – нешто зло-срећно, неповољно, нешто лево – и та реч је сада потврђивала своје опасне корене, своје јестиве кртоле и стабљике, и то посредством нечије леве ципеле“ (98).

Осим директних реминисценција које се посредством стилске пререгистрације ортографски и тематски прилагођавају основној естетској функцији романа, у тексту су садржани и интертекстуални елементи који непосредно указују на *стишко двојласје*, интертекстуалност и типолошку сличност. У складу с наведеним, важно је истаћи тренутак када се на *берлинском небу* указала *Медузина глава*, 11. априла *Гесгајо је зайечайио йросйорије Баухауса, Хийлер йосгаје канцелар немачкој Рајха* (60). Медузина глава на небу, представља тематски дијалог, који се може разумети и сагледати у целини десет година касније, када настаје роман Мире Оташевић *Горйоне*, у коме се индустрија ратне смрти у Другом светском рату сагледава опет кроз интертекстуалност и борбу за уметност, људскост и наду, желећи да их сачува од заборавља. Медузина глава у роману *Змајеви од йаири* представља наговештај и антиципацију потпуног бездана човечанства, а која ће својим пицима у роману *Горйоне* отровати и оштетити неповратно човека и цивилизацију. Медузина глава, која бива наговештај пораза човечанства, у роману свој утицај метафорично врши кроз затварање *Баухауса*, неподобан статус приповедача у Немачкој тога доба, али и јединствену слику спаљивања књига у Берлину (61):

Призор који гледам пред собом леди ми крв у жилама: на огромној ломачи, окруженој гестаповцима и полицијским псима, горе књиге! Угљенисане странице, целе и у комадима, као црне крпе лега ка небу, у ковитацу (61).

Призор паљења књига, коме приповедач присуствује, представља типолошку сличност и другостепеност белетризације цитата из књижевноуметничких текстова, *цигајини конйактй између два йекста* (Огаић Тolić 1990: 10), што потврђује мисија Иве Андрића у нацистичкој Немачкој, где је боравио као амбасадор, али и роман *Фаренхајт 451*, у коме су дате последице нацистичког делања. На зграишту испред берлинске опере, Андрић проналази књигу *Каинов ожйљак*¹⁰, док је у роману *Фаренхајт 451*¹¹ Реја Бредберија дата дистопијска прича о човеку који спаљује књиге, а потом се освешћује, док је основ таквог понашања управо Хитлер, који је спаљивао књиге у Берлину.

Кроз историјско-документарни поглед скројен у јединственој романескној целини, језичко-стилски се може уочити специфична књижевна форма којом је роман писан. Особеним мотивима, стилским изражајним средствима и беспрекорно скројеним методама, Мира Оташевић успева да учини искорак у темама из Другог светског рата и да их кроз технику књижевног колажа прикаже. Приповедање у првом лицу поседује (моно)драмски и исповедни тон, дневнички карактер, висок ниво експресивности. Допринос култури сећања, која преовладава целим романом, нарочито је постигнут у последњем сегменту названом *Конйролна соба*, где се кроз

10 Више о томе в. Stojiljković, Kecmanović (2014).

11 Више о томе в. Bredberi (2015).

навођење података са флопи-диска о броју логора за време нацистичке Немачке, доказује функционалност стилске пререгистрације где су се елементи некњижевних термина прилагодили књижевноуметничком тексту, чинећи га садржајнијим. Ауторка као да је желела да далекосежно обликује слику колективног страдања, те је техником књижевног колажа и приповедним стратегијама које обухватају и аспекте интермедијалности у роман невеликог броја страна успела да створи компактну целину и дубок садржај:

Реч је о активној потпори америчке компаније ИБМ Хитлеровом режиму. Чињеница да егзекуција шест милиона Јевреја и безброј жртава нејеврејског порекла, прогони, депортације у концентрационе логоре и агонија коначног решења не би били могући без тзв. перфорираних картица којима је ИБМ здружно снабдевао Трећи рајх (118).

Захваљујући ИБМ-у сви концентрациони логори добили су код. Контрола је била потпуна. Омогућивши ефикасност Хитлерових замисли Вотсон је, осим новца, примио и нацистички орден. Са захвалношћу (119).

Техника књижевног колажа, која подразумева фрагментарност романа где се комбинује документарна проза и фикција, поред наведених ефеката стилске пререгистрације кроз уплив научног, дневничког и документарног, огледа се и кроз вишеаспекатске интермедијалне приповедне стратегије. Једна од њих је фотографија, којом су дата важна документарна сведочанства о деловању *Баухауса*, а додатна фрагментарност и интегрисање у књижевноуметнички текст се постиже и ауторским коментарима уз поменуте фотографије, који обухватају интермедијални аспект и поседују изразиту стилогену вредност помоћу графостилистичког решења. Једна од њих је оксиморон: *Музика је животињи стил који говори истинитије лажу* (31). Поступак стилске пререгистрације је у овом интермедијалном поступку успешно остварен помоћу приповедачевих коментара и ауторске дидаскалије, који документарној вредности оригиналних фотографија дају и експресивни тон књижевноуметничког дела и теме: *Оледало, њредмеј мали, савршен и неодређено злобан!* (27); *Необуздани леиши њол фриволности мења за њојиуну једнакост и њоан језик* (32). Кроз сегмент са фотографијама и раније поменутиим документарним елементима, роман *Змајеви од њаира* све више почиње да личи на изоловани пројекат *Баухауса* и његовим идејама водиљама:

Крајњи циљ Баухауса јесте јединствено уметничко дело; тежи да обједини стваралаштво, да уједини све уметничке гране – скулптуру, сликарство, примењене уметности и занате као нераскидиве чиниоце нове градитељске уметности (46).

Стилска пререгистрација својим ефектима и последицама доводи до *хидризиције језика*¹² где се, у случају романа *Змајеви од њаира*, сусреће вишегласје интегрисано у један глас – приповедачев. Тада остаје отворено жанровско питање

12 Појам који Милош Ковачевић поистовећује са Бахтиновим термином *хидридна конструкција*. Више о томе в. Bahtin (1989).

да ли је ово роман, есеј, дневник, документарна проза, лична историјска забелешка или (моно)драма, а које указује и на успешност поступка стилске пререгистрације у роману. Колико је стилска пререгистрација остварена у тексту доказује и последњи графички издвојени део, којим приповедач у облику монолога и завршава своје приповедање. У том тренутку мотив ципела, који се различитим начинима интегрисао у текст, сада је део хомогене целине, а експресивност реторичког питања, чијој употреби приповедач остаје веран, огледа се у последњој реченици (125), која ствара цикличну структуру у овој унутрашњој (не)драми, али истовремено и фрагментарно слободну форму у складу са темом: *Завеса је сјушћена! Знам да је Фолкмар умро одавно. Да ли сам ја жив?!*

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Роман *Змајеви од ђајица* Мире Оташевић у раду је анализиран с језичко-стилске стране и своју јединственост у српској књижевности дугује поступку стилске пререгистрације. Критеријумима интегралне стилистике анализиран је значај пререгистрације у роману, а чија је функција допринела стварању хибридне жанровске форме романа, која настаје техником књижевног колажа и жанровском поливалентношћу. У складу са предметом истраживања, поступак пререгистрације осветљен је кроз уплив научног функционалног стила у књижевноуметнички стил – цитатношћу, интертекстуалношћу, хибридном формом којом настаје *хибридни језик*. Графостилемама је доказано колико ортографска издвојеност, процес парцелације и чист научни дискурс утичу на пројекцију изневереног очекивања, а истовремено и функционалну хомогеност, где губећи своју примарну функцију у одређеном семантичком контексту постају део књижевноуметничке творевине утичући на њену експресивност и књижевну фикцију. Упечатљив пример обухвата мотив ципела у роману *Змајеви од ђајица*, а он је увек приказан кроз цитатност, графостилистичку издвојеност из основног тога радње, а често његовој хомогенизацији доприносе и ауторски неуправни говор у виду коментара, посредством различитих ступњева *белетризације*. Различити ступњеви *белетризације* у роману *Змајеви од ђајица* чине да поступак стилске пререгистрације буде потпун, нарочито у инкорпорирању научног функционалног стила у књижевноуметнички стил. Кроз обликовање приче о колективном страдању и неговање културе сећања, стилски ефекти пререгистрације су успешно постигнути и тематском целином названом *Конјролна соба*, где је техника књижевног колажа достигла своју пуну вредност припојавањем научног функционалног стила и научно-популарног подстила књижевној фикцији.

Поливалентност жанра је употпуњена елементима драмског рода кроз биографске податке као упућивачке смернице и временско-просторне одреднице. Утицај документарне прозе кроз дневничке записе и преписке, писма и есејизацију, доприносе творењу фрагментарног романа и тиме утичу на значај стилске пререгистрације у тексту. Укрштању документарне прозе и фикције у техници књижевног колажа доприноси још једна приповедна стратегија – фотографија и коментари. Стилска вредност фотографија које су ортографски издвојена целина у роману, има више вредности, а једна од њих је што се тим поступком и сам роман може поистоветити

са својеврсним циљем Баухауса – јединсџивено умејничко дело; ѓежи да обједини сџваралашџиво, да уједини све умејничке ѓране – скулпџуру, сликарсџиво, ѓримењене умејносџи и занаџи као нераскидиве чиниоце нове ѓрадиџељске умејносџи (46).

Проблемско питање које остаје отворено за даља истраживања јесте питање разумевања књижевне исџине и хибриџизације језика и жанровске опредељености. Недоумица да ли смо прочитали роман, есеј, дневник, документарну прозу, личну историјску забелешку или (моно)драму чини роман Змајеви од ѓаџира жанровски поливалентним, а са циљем да различитим аспектима осветли тему о индустрији смрти у Другом светском рату, метонимијски приказану кроз животни пут приповедача Селмана Селманаџића.

ИЗВОР

Otašević 2008: Mira Otašević. *Zmajevi od papira*. Beograd: Geopoetika.

ЛИТЕРАТУРА

- Abadžić Hodžić 2014: Aida Abadžić Hodžić. *Selman Selmanagić i Bauhaus*. Sarajevo: Bošnjački institut Fondacija Adila Zulfikarpašića.
- Bahtin 1989: Mihail Bahtin. *O romanu*. Beograd: Nolit
- Beme 1998: Jakob Beme. *Aurora ili Juttarnje rumenilo na Istoku*. Prev. Zoran Gavrić. Beograd: Samostalno izdanje Bogovađa.
- Bredberi 2015: Rej Bredberi. *Farenhajt 451*. Prev. Goran Kapetanović. Beograd: Laguna.
- Vuković 2000: Novo Vuković. *Putevi stilističke ideje*. Podgorica – Nikšić: Univerzitet Crne Gore, „Jasen“.
- DeLilo 2007: Don DeLilo. *Podzemlje*. Prev. Zoran Paunović. Beograd: Geopoetika.
- Jakobson 1966: Roman Jakobson. *Lingvistika i poetika*. Beograd: Nolit.
- Juvan 2013: Marko Juvan. *Intertekstualnost*. Prev. Bojana Stojanović Pantović. Beograd: Akademska knjiga.
- Katnić-Bakaršić 2013: Marina Katnić-Bakaršić. *Stilistika dramskog diskursa*. Sarajevo: University Press.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић. *Сџилске фиџуре и књижевни ѓексџи*. Београд: Требник.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић. „О граматичко-стилистичком терминсистему туђег говора“. *Срџски језик*, XVII. Београд, 13–38.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић. *Сџилисџика и ѓрамаџика сџилских фиџура*, IV битно допуњено издање. Београд: Јасен.
- Ковачевић 2019: Милош Ковачевић. *Сџилске доминанџије срџских ѓрозних ѓисаца*. Андрићград: Андрићев институт.
- Ковачевић 2021: Милош Ковачевић. *Срџски сџилисџичари*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Lotman 1976: Jurij Lotman. *Struktura umetničkog teksta*. Beograd: Nolit.
- Oraić Tolić 1990: Dubravka Oraić Tolić. *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Otašević 2018: Mira Otašević. *Gorgone*. Beograd: Geopoetika.
- Поповић 2010: Тања Поповић. *Речник књижевних ѓермина*. Београд: Logos Art.
- Stojiljković, Kecmanović 2014: Dejan Stojiljković, Vladimir Kecmanović. *Kainov ožiljak*. Beograd: Laguna.
- Tošović 2002: Branko Tošović. *Funkcionalni stilovi*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens Universität Graz.
- Flaker 2011: Aleksandar Flaker. *Period, stil, žanr: književnoteorijski pojmovnik*. Izabrao i priredio Gojko Tešić. Beograd: Službeni glasnik.

Zorana Z. ĆUPIĆ

THE FUNCTION OF STYLISTIC RE-REGISTRATION
IN THE LINGUISTIC-STYLISTIC ANALYSIS OF THE NOVEL
PAPER DRAGONS BY MIRA OTAŠEVIĆ

SUMMARY

The subject of this paper is a linguistic stylistic analysis of the functional value of stylistic re-registration in the novel *Paper Dragons* by Mira Otašević (2008). The aim of the research is to indicate the influence of stylistic re-registration in the creation of a hybrid genre form, in which a documentary-fictional novel is formed through the technique of literary collage. The effects and consequences of re-registration in the work are examined through the adaptation of non-literary functional styles, sub-styles, and genres to the aesthetic function of the literary-artistic text, as well as through the influence of intertextuality. By applying the criteria of integral stylistics, the paper sheds light on the functional value of the polyvalent structure of the novel, where the hybridization of literary language has a stylistic value of reviving and maintaining the culture of memory.

Key words: Mira Otašević, *Paper dragons*, Serbian literature, linguistic-stylistic analysis, integral stylistics, stylistic re-registration.